

KITŰNŐEK ISKOLÁJA

ZILAHY LAJOS egy éve fejt ki szóban és írásban azt a gondolatot, hogy a magyar közélet számára előre kell gondoskodni vezetőkről, akiket a tehetséges ifjak soraiból kell kiválasztani. Legutóbbi rádió-előadása már „A gondolat a megvalósulás felé” címet viselte. Úgy látszik, valóban lesz valami belőle. Ebből az alkalomból szívesen hozza a kérdéshez.

Zilahy Lajos eszméi között legmeggyőzőbb az a tétel, hogy a magyar tehetséget fel kell használni a nemzet jövőjének építésére. Ez különben alaptétele is. Tehát a tehetséget olyan helyre kell állítani, ahol feladatokat kell megoldani, és pedig olyanokat, melyeknek megoldásához éppenséggel kiváló tehetség szükséges. E gondolat — mint ahogy Zilahy is mondja — külföldön több helyütt megvalósult és ő maga is idéz ilyen, a gondolat megvalósítását szolgáló külföldi intézményeket.

Zilahy gondolatát írásaival és előadásaival terjesztette és a köztudatba belevitte. A kérdést illetőleg ez igen jelentős mozzanat és pedig azért, mert ez a gondolat egészen más, mint amit eddig a tehetségesek nevelése körül megformuláltak. Eddig ezt a kérdést maguknak a tehetségeseknek a szempontjából nézték. Arról volt szó, hogy jó, ha a tehetséges egyén kifejtheti magát, ha erőit érvényesítheti, kívánatos rá nézve, hogy fejlődése kiteljesedjék és alkotásban kifejezhesse magát, hogy szunnyadó lehetőségei kibontakozhassanak stb.

E felfogásnak a háttere tisztán lélektani. Ahogy a lélektani szempontok mind nagyobb teret kaptak a neveléstudományban, mindinkább kialakult a tehetségesek sajátos nevelésének ez a beállítása. A köztudatban pedig — amennyire nálunk ilyen kérdések a köztudatba egyáltalában átmennek — ez a kérdés szinte mint jótékonyági tárgy szerepelt. Hallottuk, hogy a tehetségeket fel kell karolni, pártfogolni kell őket, jót kell velük tenni úgy, hogy adottságuknak megfelelő lehetőséget kapjanak fejlődésre és alkotásra. Ilyen jótékonyági beállítás mellett aztán azt láttuk, hogy a tehetségeket ugyan senki soha fel nem karolta, a magyar élet vagy elment mellettük közömbösen, amíg véres verítéssel ki nem verekedték helyüket, ahol dolgozni tudtak, vagy éppenséggel üldözte és elgáncsolta őket, ahogy az régi gyakorlat volt — legutóbb erre Kodály mutatott rá Tótfalusi Kis Miklóssal kapcsolatban¹ — és emiatt talán többen hullottak el, mint amennyien a közönyön keresztül tudták verni magukat.

Az alaptétel azt is magában foglalja, hogy tehetségekre a nemzetnek szüksége van. Tehát tekintet nélkül arra, hogy magának a tehetségnek is jót tesz-e a pártolás, a nemzetnek van szüksége rája. Ez már nem lélektani, hanem nemzetpolitikai szempontot jelent, a nemzet szellemi erőivel való gazdálkodás szempontját. Ez pedig sokkal komolyabb dolog, mint az egyes emberrel üzött jótékonyág dolga. Ez azt jelenti, hogy nem a tehetségeknek van szükségük a nemzetre, — bár ez is igaz — de elsősorban a nemzetnek van szüksége a tehetségekre. A nemzetgazdaságtani szempont a neveléstudományban is megjelent. A nemzetnevelés — ami külföldön most jött divatba, nálunk pedig jóideje ismeretes gondolat, ahogy Imre Sándor megalkotta — magában foglalja a tehetségeknek a nemzet céljaira való kiművelését is. Tehát a neveléstudományban is változott a kérdés tartalma, most már nemcsak lélektani vonatkozásban szerepel. Épp így kell a közgondolkodásban is változnia és ezt hatásosan szolgálja Zilahy Lajos működése. Most tehát a gondolat másképp áll elénk, most a tehetséget nem egyéni vonásnak tartjuk többé, hanem nemzeti közkincsnek, becses értéknek, olyan birtoknak, melyet a nemzet érdekében óvni és gondozni kell. Ettől a gondolattól most már méltán lehet várni a tehetség megbecsülését és támogatását.

¹ Magyar Szemle, XXXIX. 334. lap.

Az alaptételből vonja le Zilahy azt a további gondolatot, hogy a tehetségeket külön kell nevelni, éppen azért, hogy a nemzet céljaira felhasználhassuk őket, vagyis a tehetségek nevelését intézményesen kell megoldani. Zilahy külön nevelésen nem azt érti, hogy a tehetségek felsőbb oktatása külön intézmény keretében, e célra felállítandó egyetemen folyjék, hanem csak azt, hogy ezek a kiválasztottak a rendes egyetemi pályafutásuk mellett — külön intézmény keretében élve és dolgozva — sajátos vezetésben, irányításban részesüljenek és az egyetemi tanulmányok kiegészítéseképpen ettől az intézménytől speciális képzést kapjanak, a budapesti báró Eötvös József Collegium mintájára. A külön-nevelés követelményét az alaptételből vezeti le Zilahy. De míg az alaptételt, — hogy t. i. a magyar tehetséget fel kell használni a nemzet jövőjének építésére — fenntartás nélkül elfogadhatjuk, a külön-nevelés tételével kapcsolatban több megjegyzést tehetünk. Vonatkoznak ezek elsősorban a külön-nevelés intézményes megoldásának szükségességére, másodsorban a nevelés rendszerére.

Van-e szükség arra, hogy a tehetségeket külön neveljük? Vájjon mi jobb, ha kifejlesztjük őket és aztán nincs alkalmuk tehetségük érvényesítésére, vagy ha külön semmit sem teszünk fejlesztésükre, de van alkalmuk az érvényesülésre? A túlon túl világos konklúzió azonban mégsem zárja ki a külön-nevelés szükségességét, csak utal egy feltételre, amittől függ, hogy érdemes legyen a tehetségek nevelésével foglalkozni. Ez a feltétel a tehetség érvényesülése s azért ez még előbbrevaló kérdés, mint magának a tehetségnek nevelése. A feltétel a közélet milyenségében gyökerезik. Ha e tekintetben a mi viszonyainkat nézzük, akkor azt kell mondanunk, hogy előbb voltaképpen a közéletet kellene kinevelni, mielőtt tehetségeket nevelnénk a közéletnek, mielőtt tehát a közélet a tehetségeket megérdemelné. Ilyenféle gondolat már megjelent a „Kitűnőek Iskolája“ körüli polémiákban. Mi itt tulajdonképpen a hiba?

Ismeretes, hogy a magyar közgondolkodás mindig nevezetes volt arról, hogy a tehetséget nem vette észre, vagy ha észrevette, teljes közömbösséget tanúsított iránta. A magyar közgondolkodás ugyanis az egyéniséget sem veszi számba kellően. Sorsunk csodálatos iróniája ez és egyike azoknak az ellenmondásoknak, melyek között nemzetünk szelleme vergődik, mert hiszen a magyar ember éppenséggel egyéniség és nem tömegegyén. Mindenki maga egyéniség, sáncokkal körülvett vár, de azért a másik egyéniségét nem látja meg, nem foglalkozik vele, nem tartja tiszteletben. A magánüzemek, Forddal az élükön, az embereket a nekik való helyekre állítják, mert a haszon kényszerítő szükséglete kívánja ezt, de meg kell nézni a magyar közhivatalokat, ahol nincsenek ilyen egyéni utilisztikus szempontok, mennyire nem szempont az sem, ki mire való, milyen hajlama van és milyen munkát tudna legjobban végezni? Valóban, a közélet szellemének ily értelmű megváltoztatása volna a legelőbbre való kérdés.

Míndez azonban nem jelenti azt, hogy most már a tehetségek külön nevelésének gondolatát el kell vetni. Inkább gondolkozzunk azon is, milyen legyen e nevelés módszere, iránya, tartalma. Több külföldi államról is tudunk, hol ez a nevelés sajátos intézmények keretében folyik. Egyik külföldi államban óriási arányokat ölt a tudomány népszerűsítése, összefüggéseiktől megfosztott egyes eredmények naiv alkalmazására vezet sokszor ez a tudomány-népszerűsítés és az a hit, hogy az ú. n. tudományos módszerek, jól-rosszul ellesett törvényszerűségek alkalmazása csalhatatlan haszonnal jár a közösségre. Pszichikai téren is úgy akarják alkalmazni az eljárásokat, mint a gyártás terén és a tehetséges egyénekből kiszámított hatások alapján fabrikálják a közélet vezetőit. Egy másik államban a tehetségesek nevelését nem lélektani, hanem politikai alapon szervezték meg.

Itt arra esik a hangsúly, hogy a kiválasztott egyének már kora ifjúságuktól kezdve olyan légkörben éljenek, mely az uralkodó politikai rendszer feltétlen vállalását és áthasonítását biztosítja. A rendszer szellemébe való beleélés, az általa követelt lelkiét kifejlesztése e nevelés programja. Mindkét államban a tehetségek nevelésére rendelt szervezet az irányítás alapelveire épít. A fejlődésnek minden mozzanatra kiterjedő szigorú irányítása — ez a cél. Minden hatásnak a visszahatása előre ki van számítva, mérve, adagolva. De ebből a racionális és ökonomikus szervezetből az egyén kimarad, mert az ilyen szervezet csak az általánosot és nem a sajátosat gondozza, tehát tömegek magasabb színvonalra emelésére alkalmas ugyan, de az egyéniség és ezzel együtt a tehetség fejlesztésére kevésbé. Az egyéniséget vagy tehetséget, ennek egyszeri természete miatt nem lehet ugyanis tömegből leszűrt, racionális törvények szerint alakítani. Az egyént vagy tehetséget csak irracionális, vele együtt állandó mozgásban lévő, sugallatait megérező, lelki világába magát beleélő nevelő erő viheti előbbre. A magyar ember pedig, mint előbb is mondtuk, inkább egyéniség, mint tömeg. A tehetség pedig kétségtelenül egyéniség. A magyar tehetség tehát, mondhatjuk, duplán egyéni. Hogy lehetne a magyar tehetségeket mechanizmusok segítségével irányítani, vagyis olyan értelemben nevelni, hogy t. i. előre kiszámított hatásokkal előre kiszámított eredményeket érzünk el? De nem is lehet ez célunk, mert hiszen nekünk egyéniségek kellene. A tehetségektől mi azt várjuk, hogy a köz életét emeljék alkotásaikkal, saját sugallataikat követve, sajátos utakon járva, szellemük irracionális parancsai szerint, így volt ez mindig mindenhol, amikor az élet még nem volt megszervezve, besoztva, kiterelve. A lángelmék belső törvényeik szerint alkottak és nem külső szükségletek szerint. Az élet így, megengedjük, egyenetlen maradt, de ugyanakkor megmaradt a szellem szabadsága. A szellem pedig csak szabadsága birtokában tud alkotni és nem tűri a nivellálást sem, mert csak erupciókban él.

De ez megint nem jelenti a tehetségek külön nevelésének elvetését, csak a cél és módszer kérdésének felvetését. Csak arról van szó, hogy ha a tehetségek nevelését intézményessé tesszük is, e nevelésnek nálunk másnak kell lenni, mint máshol. Nálunk különösen személyhez szólónak kell lenni és nem a tömeghez, s azért a nevelő személye szinte fontosabb is, mint az egész rendszer. Azt mondtuk, hogy a tehetségek nevelése a közgondolkodás átalakulásával kezdődik, de most mondhatjuk, hogy folytatódik azzal, hogy a tehetség-nevelőnek is tehetségesnek kell lenni. Tehetségesnek kell lenni általában és azon felül különös hajlammal kell bírnia arra, hogy beleélje magát neveltjének sajátos szellemi világába. Innen merítve az útmutatást, képes lesz őt olyan irányban vezetni a szellemi erőfeszítésre, mely e sajátos világnak megfelel és amely irányban a legmesszebbre tud haladni és a legmagasabbra emelkedni. Az ilyen nevelésben vagy vezetésben azonban több a sugallat, mint a szkéma, mert a nevelő olyan feladatokat lát szemé előtt, amilyenek felé esetről-esetre mutat neveltjének egyénisége és tehetsége.

Maga a nevelés folyamata a tehetségesek kiválasztásával kezdődik. Itt nyilván a lélektan tudományának kell előlépnie és megmutatni a hozzá való módszereket. Mi még igen hátra vagyunk e téren és nem igen rendelkezünk eredeti kutatásokkal. De rendelkezünk egy lángelme víziójával, ahogy az a falanszter társadalmában a szelekciót elénk vetíti. Látjuk, hogy szigorú, exakt alapokon állva, mint sikkad el a szellem, az egyéni lélek. A lángelme útmutatása óva int bennünket valamely szelekció-mechanizmustól, amit különben könnyen át lehetne venni külföldi példákból. Arra int bennünket, hogy a tudományos kutatással a tehetségben azt célozzuk, ami benne az eredeti, mert hiszen a tehetség éppen eredetiségénél fogva tud alkotni. Csak az alkot, akinek kifejeznievalója van; ami új, az természete

szerint formálódásra, kifejezésre törekszik. Eredeti tudományos módszert kell kialakítanunk, miáltal meg tudjuk ragadni az egyéni lélek sajátosságát és minőségét és nem elégedhetünk meg azzal, hogy az egyént bizonyos racionális szkémák tekintetében vizsgáljuk meg; már pedig ezt jelentik a ma divatos intelligencia- és más tesztek, vagyis kísérleti pszichológiai próbák.

A tehetségek nevelésének irányítását Zilahy szerint egy bizottságra kell bízni. A bizottság-eszme megint olyan betegség, ami benn van a magyar levegőben. Bizottságot álltunk ott, ahol egy emberre kellene a felelősséget ruházni. A kultuszminiszter, mikor bizottságot javasoltak a Nemzeti Színház igazgatója mellé, helyesen mondta, hogy egy ember álljon vagy bukjon az intézménnyel. Érdemes lenne kutatni, hogy ez a bizottságkozás milyen lélektani gyökerekből táplálkozik. Vájjon erkölcsi erő hanyatlását jelenti-e, hogy a felelősséget egy ember nem bírja hordozni, vagy a bizalom hiányát, amit ellenőrzéssel kell pótolni, vagy a munkaerőben való megfogyatkozást, minthogy a bizottságrendszer a legalkalmasabb a munka nem-végzésének leplezésére gyűlések és jegyzőkönyvek segítségével, melyek a munka látványát keltik; a bizottság a drámai együttesnek és ezzel együtt a történetnek a gondolatát sugalmazza, holott sokszor — mint a rossz drámákban — a nagy személyzet mellett sem történik semmi.

Nem kormányzó-testület kell a tehetségek neveléséhez, hogy megkösse a felelős ember kezét, hanem szakértők kelljenek. Zilahy a bizottság tagjaiul a közélet, politika, irodalom stb. kiválóságait javasolja. Az illetők kiválóságához bizonyára nem fér kétség, de hol van a pszichológus és a pedagógus? Hogy lehet a kitűnőek nevelését két ilyen szakember nélkül megoldani? Már a kiválasztás is feltétlenül szakembert kíván és éppen így a vezetés kérdéseibe is bele kell szólítani. Ha pedig a közigazgatási és közgazdasági pályák felé kell irányítani a tehetségeket, mint ahogy Zilahy mondja, akkor még ilyenféle szakembereknek is részt kell venniük a tehetségek vezetésében.

Zilahy tervezetvázlatában a bizottság elnökül a mindenkori magyar miniszterelnököt ajánlja. Evvel megint egy ismerős magyar gyakorlat tűnik szemünkbe. Tipikus baja a közéletnek, hogy mindig arra rakunk terhet, akinek már száz nyomja a vállát és mindig a pompa a fődolog: mindig a legdíszesebb és legmagasabb helyekre folyamodunk az elnökségek betöltésekor.

Zilahy az egyik alkalommal Szegeden tartott beszédében azt mondta, hogy csak akad nyolc férfi, akire, mint bizottságra, rá lehet bízni a kitűnőek nevelését. Valóban, bizonyára akad nyolc ilyen ember. Csak a nemet illető megszorítást nem fogadhatjuk el. Zilahy bizonyára nem célzattal tette, mert hiszen az is benne van a magyar levegőben, hogy a nők szellemi szempontból nem számítanak. Csak azért, mert e sorok írója is nő, nem tartja kényesnek, hogy erre a kérdésre is kitérjen. Idézheti ugyanis a lélektannak objektív megállapításait. Egyik szerint a nőnek éppen azért, mert kevésbé racionális a habitusa, jobb az emberismerete, mint a férfinak. Ez a vonás a jellem- és temperamentumbeli vonások felismerésénél lehet segítségre. Másik szerint kiválóan női vonás az intuíció, melynél fogva az egyén könnyen bele tudja magát élni mások lelkiségébe. Ennélfogva érzi, mi valakiben a különös érték és milyenféle hatások kelljenek valaki egyéni tehetségének fejlődéséhez. Ez magánál a tehetség nevelésénél tenne jó szolgálatot.

Ha már lesz „Kitűnőek Iskolája“, akkor természetesen arra kell törekednünk, hogy minél jobb legyen. Erre azokat, akik csinálják, a kormányzó úr nagy adománya is kötelezi. „Ha valamit egyáltalában érdemes csinálni, akkor azt jól érdemes csinálni“. A kezdeményezés érdeme azonban kétség-telenül Zilahy Lajosé.

BARANYAI ERZSÉBET